

Werkwandelaars

Werk

Wim Huijser

Fotografie Andrea Gulickx

wandelaars

Noordboek

© 2024 Wim Huijser / Uitgeverij Noordboek
© 2024 Andrea Gulickx / Uitgeverij Noordboek

Ontwerp: Peter Slager (Garage BNO)
Fotografie: Andrea Gulickx
Illustraties: Wandelnet

ISBN 978 94 6471 165 3
NUR 450 | 860

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl.

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl
www.wimhuijser.nl
www.andreagulickx-photography.nl
www.wandelnet.nl

Voorwoord

Als ik een paar jaar geleden vanuit Wandelnet het voorstel deed om een zakelijk overleg al wandelend te voeren, werd ik met regelmaat vreemd aangekeken. Niemand kon toen vermoeden dat zo'n voorstel na een aantal lockdowns een stuk minder gek lijkt. Sterker nog, veel kantoor-medewerkers hebben ontdekt dat zo'n wandeloverleg veel effectiever en leuker is dan een afspraak in een zaaltje met tl-verlichting.

Over de wetenschappelijk bewezen gezondheidseffecten voerde ik juist in die periode inspirerende gesprekken met Erik Scherder. Hij gaf mij het inzicht dat corona niet de enige pandemie was waar we in terecht waren gekomen. De pandemie van 'inactiviteit' is er eentje die al jaren geleden is begonnen. Sluipenderwijs zijn we namelijk steeds meer gaan zitten en steeds minder gaan bewegen.

De helft van alle werkende Nederlanders heeft een zogenoemd 'zittend beroep'. Er is dus zelfs een woord voor! En als we dan zitten, dan is dat ook gelijk meer dan negen uur per dag. Toen ik net zo'n slim horloge had, kreeg ik zo rond een uur of vijf wel eens het schokkende inzicht dat ik die dag nog geen tweeduizend stappen had gezet. Maar mede dankzij dat apparaat zet ik nu iedere dag moeiteloos tienduizend stappen, ook op een werkdag. Een lunchwandeling, even naar buiten voor een telefoontje, een 'weeting' (walking meeting) of het loopje naar het station: elke stap telt.

Uit de Nationale Wandelmonitor blijkt dat we met elkaar bijna twee miljard ommetjes lopen ieder jaar. Onderzoek laat zien dat van alle verplaatsingen in Nederland maar liefst twintig procent volledig te voet plaatsvindt. Voor veel mensen zijn ontspanning, fit worden, gezond blijven en 'er even tussenuit zijn' de belangrijkste redenen om te gaan wandelen. Een grote groep mensen associeert wandelen met vrije tijd, bijvoorbeeld door een route te lopen of op vakantie een bergwandeling te maken.

Dat wandelen gezond is, is evident. Het houdt je spieren soepel, verlaagt de kans op obesitas, vermindert het risico op hart- en vaatziekten... Maar lopen en buiten zijn zorgt ook voor mentale fitheid. Wandelen maakt je creatiever en minder depressief. En als je samen loopt, kom je vaak tot betere gesprekken. Dat zijn precies de speerpunten in de

landelijke campagne Wandel Tijdens Je Werkdag. Wandelen brengt je zo veel meer dan alleen van A naar B te komen.

Gelukkig zijn er ook nog steeds 'werkwandelaars'. Mensen die geen zittend beroep hebben, maar die bijvoorbeeld van wandelen hun werk gemaakt hebben: routemakers, landschaplezers of wandelcoaches. (En natuurlijk de werknemers van Wandelnet.) Of beroepen waar wandelen als vanzelf onderdeel is van het werk: boswachters, wichelroedelopers en schaapherders.

Als we allemaal een beetje ons best doen, dan ben ik ervan overtuigd dat we zonder enige moeite of kosten de groep werkwandelaars kunnen laten groeien. En wat zou het mooi zijn als het begrip 'zittend beroep' dan in de vergetelheid zal geraken...

Ankie van Dijk,
Directeur Stichting Wandelnet

Inhoud

Inleiding | 8

- 1 Routemaker Rob Wolfs – Posbank, Rheden | 20**
- 2 Wichelroedeloper Kees van Spijk – Oisterwijkse Vennen | 30**
- 3 Landschaplezer Mathilde Maijer – Renkums Beekdal | 40**
- 4 Veldbioloog Niels Godijn – Buitenland, Rhoon | 50**
- 5 Muskusrattenvanger Herman Scheffer – Modderbeek, Achterveld | 60**
- 6 Wildplukker Marin Leus – Zwolse Bos, Wapenveld | 70**
- 7 Wandelcoach Lysbeth Beels – Grebbeberg, Rhenen | 80**
- 8. Plandelman Anton Damen – Kasteel Doorwerth | 90**
- 9 Dijkbeheerder Geert Jan van de Vegte – IJsseldijk, Welsum | 100**
- 10 Schaapherders Ellen Kooiman en Jan Crets – Landgoed Anderstein, Maarn | 110**
- 11 IVN-gids Esther Rutten – Wijstgronden, Uden | 120**
- 12 Polderwachter Marcel Blekendaal – Oud-Maarsseveen, Bethunepolder | 130**
- 13 Bosbeheerder Co van Drie – Boeschoten, Garderen | 140**
- 14 Wandelboswachter Ellen Luijks – Beegderheide, Beegden | 150**
- 15 Landschapsarchitect Arjan Nienhuis – Munnikenland, Poederoijen | 160**
- 16 Landschapsfilosoof Eric Brinckmann – Het Lankheet, Haaksbergen | 170**
- 17 Wandelbelangenbehartiger Frank Hart – Birkhoven, Amersfoort | 180**

Aanbevelingen, feiten, tips & tricks van Wandelnet | 190

Inleiding

Wandelen voor je werk. In onze tijd van jachten en jagen klinkt dat voor veel mensen als het ideaal. Niet in de auto hoeven stappen, niet aansluiten in lange files, niet gehaast naar het NS-station fietsen, maar simpelweg de deur uit gaan en in wandeltempo je weg zoeken.

Zo gesteld is het natuurlijk ook ideaal. De werkelijkheid is echter meestal een stuk weerbarstiger. Ook ik heb, voor ik ga wandelen, veelal te maken met het overbruggen van langere afstanden. Eenvoudigweg omdat de onderwerpen waar ik mij mee bezighoud lang niet altijd op loopafstand van huis liggen. Wel is het zo dat ik, recreatief wandelend in mijn eigen omgeving, vaak op nieuwe gedachten kom die in sommige gevallen tot aanvullend onderzoek en nieuwe publicaties leiden. Als iemand mij vraagt wat ik ben, is mijn antwoord de laatste jaren dan ook: schrijver-wandelaar. Het koppelteken dat die twee begrippen met elkaar verbindt geeft precies aan hoe de onderlinge verhouding is. Ze lopen vrijelijk met elkaar op, gaan als het ware hand in hand, wat ook aangeeft dat het een keuze is. Allesbehalve dat was het pakweg een eeuw geleden toen gemotoriseerd vervoer nog een zeldzaamheid vormde. Wie voor zijn werk het landschap in moest, deed dat te voet, en bij weer of geen weer.

Het ideale pad

Over het verschil tussen wandelen en lopen kun je heel lang filosoferen. Zelf hanteer ik de volgende redenering: lopen is je ene been voor het andere zetten. Van A naar B gaan, doelgericht en met de blik vooruit. De noodzaak om je te verplaatsen bepaalt zowel de afstand, de snelheid als de route. Een omweg moeten maken is daarbij al gauw een last en zorgt voor ongewilde vertraging. Wandelen is een heel ander verhaal. Door te wandelen in plaats van te lopen, maak je nooit een omweg. De route is het doel. Een omweg kan juist iets toevoegen aan de wandeling en een verlengstuk van het verhaal vormen. De kunst van het wandelen is het vermogen het ideale pad te kiezen. Maar uiteindelijk kan dat elk pad zijn. Zolang je maar in staat bent ervan af te wijken, zijpaden in te slaan, op je schreden terug te keren of stil te staan en je blik 360 graden te draaien. Wandelen is jezelf meenemen in het verhaal van het landschap. Elke bocht is als een nieuwe bladzijde waarop sporen zich aaneenrijgen tot zinnen in je hoofd. In elk bos of heideveld ligt iets verscholen waarvan je geen idee had. Als je het maar wilt zien en kunt lezen. Het verhaal van een wandeling loopt al gauw anders dan vermoed. Wandelen is voor mij vooral ook de kunst om stil te staan en je bewust te zijn van waaraan je voorbijgaat.

Veranderend landschap

Natuurlijk heb ik makkelijk praten. Ik ben ‘eigen baas’, kan zelf mijn tijd indelen, loop op goed schoeisel en trek kleding aan die in overeenstemming is met het voorspelde weer. Hoe anders was dat destijds voor de marskramers (rondreizende koopmannen), krooiers (veenarbeiders die de turf van het veld naar een turfschip vervoerden), leykers (schoonmakers van sloten), wagenlopers (die een wagen begeleidden en de paarden in toom hielden) en loopwachters (spoorbeambten belast met het schouwen van een baanvak)? Beroepsgroepen die met de vooruitgang uit ons veranderde landschap verdwenen zijn, waardoor we er ons nauwelijks nog iets bij kunnen voorstellen. Onvoorstelbaar moet hun doorzettingsvermogen zijn geweest om bij tij en ontij hun werk, vaak ook op ongebaande paden, te blijven doen. En dat in een tijd dat de Amerikaanse uitvinder Bob Gore nog geboren moest worden en de ademende maar toch waterdichte kledingmaterialen Gore-Tex en Windstopper hooguit droombeelden waren. Vanzelfsprekend was ook het vermogen van veel beroepswandelaars, evenals van boeren en andere buitenlieden, om het landschap te lezen. Ze wisten precies waarnaar ze moesten kijken om hun werk goed te kunnen doen. Elke verandering in het landschap werd opgemerkt. Wisselende grondwaterstanden, seizoenswisselingen en de aanwezigheid van bepaalde flora en fauna konden het verschil maken tussen voorspoed en tegenslag. Het lezen van het landschap was iets dat veel beroepsgroepen van vader – veelal door schade en schande wijs geworden – op zoon meekregen. Goed letten op de lucht en het land was geen luxe maar logisch. Iets dat we in de loop van de twintigste eeuw gaandeweg zijn verleerd. Naarmate we losser zijn komen te staan van onze directe omgeving, verdween die oplettendheid en met de maakbaarheid van het Nederlandse landschap verschoof de kennis daaromtrent steeds meer naar tekentafels en laboratoriummodellen.

Langzaam lezen

Wie een flink eind met de auto heeft gereden, kan er ineens behoefte aan hebben op een mooie plek uit te stappen, de lucht in te ademen en het landschap in zich op te nemen. Je kijkt dan als het ware naar een foto, zonder er zelf deel van uit te maken. Heel anders is het na een flinke wandeling. Voor de wandelaar is het landschap een continue beloning voor geleverde inspanning. Als je wandelt, voel je je op een heel intense manier met het landschap verbonden. Het wordt in zekere zin deel van

jezelf. Dat maakt wandelen tot een heel lichamelijke gewaarwording. Door te wandelen ontdek je ook de weldaad van de vertraging, wat in schril contrast staat met de dronkenschap van de snelheid. Routemaker Rob Wolfs bedacht voor zijn natuurwandelingen, die grotendeels over onverharde wegen voeren, de naam Trage Tochten. Daarmee gaf hij aan dat je voor wandelen beter de tijd kunt nemen. Te voet gaan staat volkomen haaks op de hectiek van het dagelijks leven. ‘Aan de wandel zijn is de meest menselijke maat,’ vindt Wolfs. Daarbij is het zo dat het landschap zich het best langzaam laat lezen. Het is min of meer als een geschiedenisboek. Naarmate je de kunst van het lezen beter beheerst, kun je er meer informatie uit tevoorschijn halen en wordt het steeds interessanter.

Wandelende werknemers

Werkwandelen mag dan niet in elke functie toepasbaar zijn, maar om een regelmatige wandelaar te worden hoeft je niet veel te doen. Loop van je huis eens naar het station, stap een bushalte eerder uit of parkeer de auto wat verder weg dan normaal. Helemaal ideaal is natuurlijk om vanuit huis naar je werk te kunnen wandelen.

Eind negentiende eeuw lag dat voor veel mensen duidelijk anders, vertelt Auke van der Woud in zijn boek *Het landschap, de mensen* (2021). Door de weinig stabiele arbeidsmarkt waren massa’s mensen gedwongen als ‘stadsnomaden’ van de ene naar de andere stad te trekken. Ook op het platteland liep het werkvolk van de ene regio naar de andere. Uren-, soms dagenlang naar het werk lopen, en even lang weer terug naar huis, was in de negentiende eeuw voor velen heel gewoon. Ondertussen leidden zij vaak een ‘nomadenleven’ onder weinig gerieflijke omstandigheden. Behalve voor de niet opgeleide polderwerkers gold dat ook voor rondtrekkende vakmensen als metselaars, stukadoors, baggeraars, rijswerkers (voor de dijkenbouw) en steenzetters. In 1890 liepen in Limburg circa twintigduizend mannen en vrouwen elke maandag naar Duitsland omdat ze daar wat meer konden verdienen. Pas in de loop van de zaterdag keerden ze weer huiswaarts.

In onze tijd stimuleert Wandelnet, de stichting die zich met wandelen bezighoudt en zich inzet voor wandelaars, werkgevers al jarenlang om hun personeel aan te zetten tot meer lopen, onder andere in de jaarlijkse campagne voor de Wandel Tijdens Je Werkdag. Ook Milieudefensie doet daaraan mee. De benenwagen is immers het meest duurzame vervoersmiddel. Als wandelaar stoot je geen fossiele brandstoffen

uit, heb je geen elektriciteit nodig en er hoeft zelfs geen fiets te worden geproduceerd. Daarnaast nemen wandelaars veruit de minste ruimte in op de weg. Daarbovenop heeft wandelen ook nog voordelen voor je gezondheid: het werkt stressverlagend en verhoogt je concentratie. ‘Bovendien,’ zo legt hoogleraar neuropsychologie Erik Scherder bij voortduring uit, ‘verhoogt het zowel de creativiteit als de productiviteit.’ Wie loopt, komt eerder tot oplossingen en werkt efficiënter. Door te lopen gaat je brein optimaal functioneren. Kortom: wandelende werknemers zijn gelukkiger én presteren beter.

Schrijvende wandelaars

Zijn wandelaars automatisch ook lezers? Het lijken in elk geval twee activiteiten die zich lastig laten verenigen. Om literatuur tot je te nemen heb je zitvlees nodig, ook al is het langs de kant van het pad. Wel is het zo dat de wandelaar en de lezer een nauwe relatie hebben. Terwijl in de romantiek dichters wandelden om inspiratie op te doen, zijn het de laatste decennia steeds vaker wandelingen die schrijvers op weg helpen. In Nederland geldt dat bijvoorbeeld voor collega-schrijvers als Kester Freriks, John Jansen van Galen, Flip van Doorn en Caspar Janssen.

Een Nederlandse schrijver voor wie het landschap een eeuwige fascinatie vormt, is Willem van Toorn. Zijn hartstocht voor het landschap is uitgegroeid tot de metafoor voor het schrijverschap en resulteerde in diverse dichtbundels en romans, maar vooral in de essays *Leesbaar landschap* (1998) en *Het grote landschapsboek* (2011). Met zijn grote liefde voor het landschap trekt Van Toorn regelmatig fel van leer tegen de ondoordachte veranderingen die de mens in het landschap aanbrengt. Zo geeft hij in zijn essaybundel *Zolang deze heuvels van aarde zijn – Ontmoetingen in Europa* (2016) exact aan waar het hem om gaat: ‘Het landschap waarin een mens zijn leven doorbrengt is een van de meest fundamentele elementen die de waarde en waardigheid van zijn leven bepalen, direct na de allereerste levensbehoeften als voedsel en water, gezondheid, vrijheid en veiligheid – waarmee het overigens nauw verbonden is. Een landschap bestaat voor zijn bewoners behalve uit fysieke kenmerken uit een ongelooflijk complex weefsel van ervaringen, herinneringen, sporen, verhalen, kennis, tekens die hij nodig heeft om zijn weg erin te vinden, nieuwe ontdekkingen een plaats te geven, zijn keuzes voor de toekomst te kunnen funderen op lessen uit het verleden.’ Van Toorn beschouwt het landschap als ‘de spiegel van het menselijk bestaan’.

Oude en nieuwe wegen

Dat voettochten door het landschap het onderwerp van literatuur kunnen worden, blijkt ook heel sterk uit het boek *De oude wegen* (2012) van de Britse auteur Robert Macfarlane over de menselijke voetafdruk in het landschap en de verhalen die ermee verbonden zijn. ‘Het oog wordt door een pad verleid,’ zo betoogt de schrijver, ‘net als het geestesoog: de verbeelding moet een lijn in het land wel volgen, verder de ruimte in, maar ook terug in de tijd naar de geschiedenis van een route en naar eerdere wandelaars.’ Bij het bewandelen van oude wegen komt Macfarlane niet alleen zijn voorgangers tegen, maar vooral ook zichzelf: ‘Het komt me al enige tijd voor dat we in elk markant landschap twee vragen kunnen stellen,’ zo filosofeert hij. ‘Ten eerste: wat weet ik als ik op deze plek ben wat ik nergens anders kan weten? En vervolgens, tevergeefs: wat weet deze plek van mij wat ik niet van mezelf kan weten?’ Het zijn bij hem de kruispunten, waar de oude en nieuwe wegen elkaar snijden, die het meest intrigeren. Opvallend is dat veel ‘oude wegen’ sinds de negentiende eeuw weer in de belangstelling zijn komen te staan, waardoor ze een paradoxaal modern verschijnsel zijn gaan vormen. Ook de loop van veel Nederlandse wegen dateert van eeuwen geleden. Veel historische paden hebben hun sporen in het landschap achtergelaten. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) geeft een overzicht van de ontstaansgeschiedenis van dit collectieve netwerk in de gids *Historische Wegen*.¹

Groeiende mobiliteit

De uitgesleten holle wegen waar wandelaars in Limburg terecht zo dol op zijn, hebben we te danken aan het feit dat mensen deze eeuwenlang te voet of met paard en kar gebruikten. Sommige wegen gaan terug tot de Romeinse tijd en de oudste routes zijn zelfs al in de steentijd ontstaan. Rond 1830 was in heel Nederland slechts 2.500 kilometer weg verhard (met veldkeien). Inmiddels is dat ruim 120.000 kilometer. Maar het waren de landwegen die nog heel lang onverhard bleven. Deze werden ook niet of nauwelijks verbreed. Desondanks veranderden eind negentiende eeuw steeds meer lopers in ‘wielenaars’, al liepen die op het platteland nog het risico dat de hond achter hun *bicyclette* aan werd gestuurd, omdat ze de paarden schichtig zouden maken. Toch raakte het rond 1890 algemeen geaccepteerd dat wielrijden nuttig was voor beroepsbeoefenaars als artsen, postbodes, veldwachters en andere ambtenaren. En op *tricycles*, met een mand boven het voorwiel, gingen

ook slaggers en bakkers er snel op vooruit. Zo nam op veel terreinen de mobiliteit plotseling sterk toe en kreeg zij een steeds massaler karakter. Gevolg was dat het trage wandelen alleen nog voorbehouden was aan degenen die zich nog geen fiets konden veroorloven of die juist dermate welgesteld waren dat ze zich de tijd konden veroorloven om uit wandelen te gaan. Speciaal voor deze doelgroep gaf de ANWB in 1919 de gids *Per auto en te voet* uit met auto-wandeltochten. Een typisch fenomeen waarin de routes van A naar B niet uitkwamen op de plaats van vertrek, omdat vrijwel alle autobezitters toen nog de luxe kenden te worden afgezet door hun chauffeur, om later ergens weer keurig te worden opgepikt. Wie nog landloper was en geen beroep, vaste woon- of verblijfplaats en/of bestaansmiddelen had, liep het risico te worden opgepakt. Landlopen was immers als misdrijf opgenomen in het Wetboek van Strafrecht. In 1904 werden nog bijna 2000 mensen ervoor veroordeeld, in 1963 waren dat er nog 27.

Versnippering

Door de toenemende landbouwontginningen en mechanisatie nam in de afgelopen honderd jaar ook het aantal lopende beroepen in het veld af. Alles was gericht op snelheid en efficiency. In de jaren dertig hield de rijksoverheid een strakke regie over de ‘verbetering’ van het Nederlandse landschap. Door middel van ruilverkaveling van oude landbouwgronden kon er nóg productiever worden gewerkt. Een boer op Ameland die voorheen diverse perceeltjes grond had en daarvoor lopend en slootjespringend zeven kilometer moest afleggen, werd de held van de ruilverkaveling. Om de twee grote percelen te bezoeken die hij ervoor terugkreeg hoefde hij dagelijks nog slechts twee kilometer af te leggen. Bovendien kon hij dit volgens de propaganda ‘nu, over goede wegen, fietsende of rijdende doen’.

Daar staat tegenover dat in de afgelopen decennia steeds meer natuurgebieden versnipperd zijn geraakt. Boswachters in dienst van grote terreinbeheerders zitten soms een uur in de auto om van het ene naar het andere gebied te reizen. Dat een boswachter lopend door het bos gaat om het in ogenschouw te nemen, is inmiddels verworden tot een mythe. Gevolg is ook dat daarmee veel vanzelfsprekende kennis verloren gaat. Om zich vanuit de auto een beeld van het landschap te vormen zijn boswachters tegenwoordig vaak overgeleverd aan hun tablet. Voor schaapherders, die in Nederland tegenwoordig nog zo’n 100 kuddes weiden, leidt die voortgaande versnippering juist tot het afleggen

